Περιεχόμενα

Οι συγγραφείς του τόμου 11

Εισαγωγή 17
Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη & Ηλέκτρα Σπανδάγου

Μερος Πρωτο
Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις

Η εκπαιδευτική ένταξη στην Ελλάδα: μια πορεία είκοσι ετών 27
Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη

Ενταξιακή εκπαίδευση και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στη νέα εποχή 40
Roger Slee

Ένταξη, συμμετοχή και δημοκρατία 57
Derrick Armstrong

Ανάγνωση και χωρική γνώση μέσω της αφής και της κίνησης 70
Susanna Millar

Οι τυφλοί ζωγραφίζουν τις ακμές επιφανειών από το δικό τους απτικό πεδίο 88
John M. Kennedy

Ο μεταφορικός λόγος στη γλωσσική αλληλεπίδραση εκπαιδευτικών και τυφλών μαθητών 104
Παναγιώτα Καραγιάννη

Μερος Δευτερο
Εκπαιδευτική πολιτική

Διαμόρφωση πολιτικής για την πρώιμη εκπαιδευτική στήριξη των μαθητών με ειδικές ανάγκες και ειδικότερα των μαθητών με προβλήματα όρασης 123
Αναστασία Βλάχου

Πολιτικοί στόχοι και πραγματικότητα: η εκπαιδευτική μέριμνα για τα τυφλά παιδιά στην Αγγλία 145
Elizabeth Clery

Εκπαιδευτική πολιτική για την εκπαίδευση τυφλών παιδιών 161
Karin Edigkaufer

Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών: χθες, σήμερα, αύριο 170
Αργυρώ Ράπτου

Τυχαία ή εσκεμμένα: ο ρόλος του Βασιλικού Εθνικού Ινστιτούτου Τυφλών στην αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών με σοβαρά προβλήματα όρασης στο Ηνωμένο Βασίλειο 185
Eamonn Fetton

Ο ρόλος ενός κέντρου υποστήριξης 203
Øystein Forsbak

Μερος Τριτο
Διευρυμένο αναλυτικό πρόγραμμα και εκπαιδευτική πρακτική

Η διδασκαλία γραφής και ανάγνωσης με τη χρήση της μεθόδου Braille σε ενταξιακά πλαίσια 221
João Roe

Το πρόγραμμα διδασκαλίας των μαθηματικών και η εφαρμογή του σε μαθητές με σοβαρά προβλήματα όρασης στη γενική εκπαίδευση 236
Emmy Csocsán

Η σημασία και ο ρόλος του αναλυτικού προγράμματος στην ενταξιακή εκπαίδευση των τυφλών παιδιών στην Ελλάδα 253
Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη, Παναγιώτα Καραγιάννη, Ευδοξία Ντεροπούλου-Ντέρου, Γεωργία Παπασταυρινίδου, Ηλέκτρα Σπανδάγου

Οι Τεχνολογίες Πληροφορικής στην ενταξιακή εκπαίδευση
των τυφλών μαθητών 269
Γεώργιος Θ. Κουρουπέτρογλου

Η υποστηρικτική τεχνολογία στην παραγωγή
επιστημονικών εγγράφων για τυφλούς χρήστες 283
Mario Batusic

Σχεδιάζοντας κτίρια και αστικές περιοχές για όλους, με ιδιαίτερη
φροντίδα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες 302
Σοφία Παπασωτηρίου

Κινητικότητα και προσανατολισμός: ένα βασικό στοιχείο
της ενταξιακής εκπαίδευσης για τυφλούς μαθητές 317
Diane L. Fazzi

Η εμπειρία ενός τυφλού ως φοιτητή και ως δασκάλου 338
Νεκτάριος Παΐσιος

Εισαγωγή

Ένα βιβλίο περί εκπαίδευσης και τύφλωσης θα εντασσόταν, μέχρι το πολύ πρόσφατο παρελθόν, στη βιβλιογραφία της ειδικής αγωγής και θα προκαλούσε το ενδιαφέρον ενός πολύ συγκεκριμένου, και ως εκ τούτου περιορισμένου, κοινού: των ειδικών εκπαιδευτικών, των τυφλών και μερικώς βλεπόντων ατόμων, και των γονιών τους. Σήμερα όμως τα θέματα τα οποία σχετίζονται με την εκπαίδευση των τυφλών μαθητών αποτελούν αντικείμενο γενικότερου ενδιαφέροντος, καθώς, χάρη στις ενταξιακές προσπάθειες που συντελούνται σε πολλές χώρες, παρατηρείται ολοένα και σημαντικότερη αύξηση του μαθητικού πληθυσμού των τυφλών και των μερικώς βλεπόντων που φοιτούν στα γενικά σχολεία. Τα στοιχεία που παραθέτουν πολλοί συγγραφείς αυτού του τόμου, όπως, επί παραδείγματι, η Csocsán και ο Fetton, αποδεικνύουν τη σύγχρονη τάση να εκπαιδεύονται οι τυφλοί και οι μερικώς βλέποντες μαθητές σε γενικά σχολεία.

Η στροφή προς τη γενίκευση της ενταξιακής εκπαίδευσης για τους τυφλούς μαθητές εμφανίζεται, σε μεγάλο βαθμό, ως φυσική συνέπεια της εξέλιξης της παρεχόμενης στους συγκεκριμένους μαθητές εκπαίδευσης. Ιστορικά, η ειδική αγωγή για τους τυφλούς προωθούσε την εκπαίδευσή τους σε γενικά πλαίσια, όπου και όποτε κάτι τέτοιο θεωρούνταν εφικτό. Στην Ελλάδα, παραδείγματος χάριν, δεν υπάρχουν, ούτε υπήρξαν ποτέ, ειδικά γυμνάσια και λύκεια για τυφλούς και μερικώς βλέποντες μαθητές – οι μαθητές αυτοί ανέκαθεν φοιτούσαν στα αντίστοιχα γενικά σχολεία. Τα σύγχρονα μοντέλα ένταξης ωστόσο θεωρούν τη συμμετοχή των τυφλών μαθητών στη γενική εκπαίδευση ως τον κανόνα και όχι την εξαίρεση· το γενικό σχολείο οφείλει να είναι ο φυσικός χώ-

ρος εκπαίδευσης για τη συντριπτική πλειονότητα των τυφλών μαθητών.

Βέβαια, όπως άλλωστε υποστηρίζουν οι περισσότεροι από τους συγγραφείς του παρόντος τόμου, η θεσμοθέτηση απλώς της ένταξης δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως πανάκεια. Κι αυτό διότι η επιτυχής πραγματοποίηση της εκπαιδευτικής ένταξης απαιτεί να πληρούνται μια σειρά από θεωρητικές, παιδαγωγικές, πρακτικές και υλικοτεχνικές προϋποθέσεις. Εκείνο όμως που απαιτεί κυρίως η επιτυχής ένταξη δεν είναι παρά ουσιαστικές αλλαγές στις δομές και τις πρακτικές των σχολείων, έτσι ώστε οι αρχές της –αρχές της ισότιμης εκπαίδευσης όλων των μαθητών– να αναδειχθούν σε πρωταρχική αρχή του εκπαιδευτικού συστήματος.

Τα κείμενα του τόμου περιγράφουν εμπειρίες από την Ευρώπη, την Αμερική και την Αυστραλία, εστιάζοντας σε γενικά και ειδικά θέματα σχετικά με την εκπαίδευση των τυφλών και των μερικώς βλεπόντων παιδιών και νέων. Τρεις είναι οι κοινοί άξονες που διατρέχουν το σύνολο των κειμένων. Κατ' αρχάς, όλοι οι συγγραφείς αναγνωρίζουν την πρόοδο και τα επιτεύγματα που έχουν συντελεστεί στην εκπαίδευση των τυφλών και των μερικώς βλεπόντων μαθητών: από την προαναφερθείσα τάση προς την ενταξιακή εκπαίδευση μέχρι τις τεχνολογικές εξελίξεις που διευκολύνουν την πρόσβαση στη γνώση, και από τη συστηματοποίηση της διδασκαλίας του διευρυμένου αναλυτικού προγράμματος μέχρι τη διεπιστημονικότητα και τη συνεργασία μεταξύ φορέων, είναι κοινή η παραδοχή ότι διαθέτουμε τις γνώσεις, τις τεχνικές και τα εργαλεία για να προσφέρουμε υψηλού επιπέδου εκπαίδευση στους τυφλούς και στους μερικώς βλέποντες μαθητές.

Η δεύτερη κοινή παραδοχή είναι ότι οι κατακτήσεις στην εκπαίδευση των τυφλών οφείλονται στην προσπάθεια και τον αγώνα εκ μέρους των εκπαιδευτικών, των γονιών και των ίδιων των τυφλών ατόμων· ο αγώνας αυτός συνεχίζεται –και πρέπει να συνεχιστεί. Οι περισσότεροι συγγραφείς του τόμου αναφέρονται εμφατικά στις συνθήκες που θα προσφέρουν τη βέλτιστη εκπαιδευτική εμπειρία σε όλους τους τυφλούς και τους μερικώς βλέποντες μαθητές, ανεξάρτητα από τη σοβαρότητα του προβλήματος όρασης, του τόπου διαμονής τους, τις ανάγκες τους σε εξειδικευμένο εξοπλισμό ή εκπαιδευτική υποστήριξη. Όπως, για

παράδειγμα, διαφαίνεται από τα κείμενα των Ζώνιου-Σιδέρη, Slee και Armstrong –τα οποία προβαίνουν σε μια γενικότερη κριτική τοποθέτηση ως προς την πολιτική και την πρακτική της ένταξης–, η «ρητορική της ένταξης» ή, αλλιώς, η χωρίς θεωρητικό πλαίσιο και προϋποθέσεις τοποθέτηση μαθητών με αναπηρίες στο γενικό σχολείο ενδέχεται να οδηγήσει σε διεύρυνση του εκπαιδευτικού αποκλεισμού και σε «γρήγορη», «εύκολη», «φτηνή» και μόνο κατ' όνομα «ένταξη».

Ο τρίτος άξονας που διατρέχει τα περισσότερα κείμενα του τόμου είναι η σχέση μεταξύ της ενταξιακής, κοινής εκπαίδευσης και της εξειδικευμένης, εξατομικευμένης κάλυψης των ειδικών αναγκών. Είναι αναγκαίο οι τυφλοί και οι μερικώς βλέποντες μαθητές να κατακτήσουν μια σειρά από γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες, οι οποίες θα διασφαλίσουν την ισότιμη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στη διδακτική πράξη. Οι γνώσεις και οι δεξιότητες αυτές –οι οποίες συνήθως αποκαλούνται συλλήβδην «διευρυμένο αναλυτικό πρόγραμμα», καθώς συμπληρώνουν το κοινό, ενιαίο αναλυτικό πρόγραμμα του γενικού σχολείου– περιλαμβάνουν την εκμάθηση της γραφής Braille, την κινητικότητα και τον προσανατολισμό, τις δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης και τη χρήση νέων τεχνολογιών. Αφενός, τα γενικά σχολεία πρέπει να μπορούν να προσφέρουν την εκμάθηση των παραπάνω γνώσεων και δεξιοτήτων, παρέχοντας εξειδικευμένο προσωπικό και τον κατάλληλο υλικοτεχνικό εξοπλισμό. Αφετέρου το διευρυμένο αναλυτικό πρόγραμμα είναι απαραίτητο να έχει τέτοια θέση στο αναλυτικό πρόγραμμα του μαθητή και της τάξης ώστε να προωθείται η ένταξη. Συνεπώς, το διευρυμένο αναλυτικό πρόγραμμα πρέπει να αποτελεί για τους τυφλούς και μερικώς βλέποντες μαθητές το «κλειδί» της συμμετοχής τους στη γενική εκπαίδευση και όχι την αιτία για την απομόνωσή τους.

Τα κείμενα του τόμου ταξινομούνται σε τρεις θεματικές ενότητες. Η πρώτη ενότητα, με τίτλο *Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*, περιλαμβάνει τρία κείμενα τα οποία τοποθετούνται κριτικά απέναντι στην ένταξη, καθώς και τρία κείμενα με πιο ειδικό, ερευνητικό χαρακτήρα. Η Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη καταγράφει, περιγράφει και σχολιάζει την εικοσάχρονη πορεία της ένταξης

στην Ελλάδα. Η πορεία αυτή αποτελεί την αφετηρία για μια θεωρητική διαπραγμάτευση του όρου της ένταξης και, κυρίως, της ιδεολογικής της σημασίας ως μέσου αλλαγής του σχολείου. Ο Roger Slee, χρησιμοποιώντας το παράδειγμα της πολιτείας του Κουίνσλαντ της Αυστραλίας, εστιάζει στην ανάγκη της ουσιαστικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης για την επιτυχία της ένταξης – μιας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης όμως που δεν επιβάλλεται, αλλά προκύπτει ως αποτέλεσμα εκπαιδευτικού διαλόγου. Κατά τον Derrick Armstrong, η ένταξη συνδέεται άρρηκτα με τον αγώνα για τη συμμετοχή και τη δημοκρατία· άρα, η θεώρησή της ως τεχνικού ζητήματος είναι περιοριστική. Για την επίτευξη της ένταξης λοιπόν είναι απαραίτητη η αναγνώριση της ετερότητας και η κατανόηση της εξουσίας ως δημιουργικής ενέργειας.

Τα τρία επόμενα κείμενα της ενότητας έχουν να επιδείξουν σημαντικά ερευνητικά ευρήματα σε θέματα τύφλωσης. Η Susanna Millar παρουσιάζει τα αποτελέσματα της μακρόχρονης ερευνητικής δραστηριότητάς της στο χώρο της τύφλωσης και, ειδικότερα, στη σχέση της ανάγνωσης διά της αφής και της χωρικής αντίληψης και γνώσης. Η λειτουργική αφή, ή απτική αντίληψη, εξαρτάται από διερευνητικές κινήσεις και πληροφορίες της αφής, ενώ απαιτεί επίσης τη χρήση σημείων αναφοράς για την κωδικοποίηση του χώρου. Ο John M. Kennedy μελετά τα έργα ζωγραφικής των τυφλών και τους τρόπους με τους οποίους οι τυφλοί απεικονίζουν επιφάνειες, χρησιμοποιώντας ως σημείο αναφοράς το δικό τους απτικό πεδίο. Τέλος, η Παναγιώτα Καραγιάννη διερευνά το μεταφορικό λόγο των τυφλών μαθητών στη διδακτική πράξη, καταδεικνύοντας το βαθμό στον οποίο τα παραδοσιακά μοντέλα διδασκαλίας, που βασίζονται στους βλέποντες μαθητές, περιορίζουν τις εκπαιδευτικές εμπειρίες των τυφλών μαθητών.

Η δεύτερη ενότητα έχει τον τίτλο *Εκπαιδευτική πολιτική* και περιλαμβάνει κείμενα που παρουσιάζουν και σχολιάζουν την εκπαιδευτική πολιτική για τους τυφλούς και τους μερικώς βλέποντες μαθητές σε διαφορετικά εκπαιδευτικά πλαίσια. Τα τρία πρώτα κείμενα αναφέρονται σε τρία διαφορετικά επίπεδα οργάνωσης της εκπαιδευτικής πολιτικής και, πιο συγκεκριμένα, στην εκπαιδευτική πολιτική που σχετίζεται με την πρώιμη παρέμβαση (Ελλάδα), στην εκπαιδευτική πολιτική σε κρατικό επίπεδο (Αγγλία)

και στην εκπαιδευτική πολιτική σε ένα ειδικό σχολείο ενός ομόσπονδου κράτους (Γερμανία).

Αναλυτικότερα, η Αναστασία Βλάχου εξετάζει τη διαμόρφωση πολιτικής για την πρώιμη παρέμβαση. Μολονότι η σημασία της πρώιμης παρέμβασης για την εξέλιξη όλων των παιδιών, συνεπώς και των παιδιών με αναπηρίες, έχει αναγνωριστεί, σε πολλές περιπτώσεις –συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας– οι παρεχόμενες υπηρεσίες δεν καλύπτουν τις υπάρχουσες ανάγκες. Η Elizabeth Clery αναφέρεται στην εκπαιδευτική μέριμνα για τα τυφλά παιδιά στην Αγγλία. Το κείμενό της δίνει έμφαση στην εκπαιδευτική νομοθεσία, στις σημαντικές διαφορές προσφερόμενων υπηρεσιών σε διαφορετικές περιοχές, και στους τρόπους οργάνωσης των σχολικών μονάδων. Η Karin Edigkaufer, ξεκινώντας από την εκπαιδευτική πολιτική της Γερμανίας, επικεντρώνεται σε αυτή του ομόσπονδου κράτους του Σλέσβιχ-Χόλσταϊν και, τέλος, παρουσιάζει τη δραστηριότητα ενός ειδικού σχολείου τυφλών που τα τελευταία χρόνια έχει αναπτύξει ενταξιακή δράση.

Τα τρία κείμενα της δεύτερης ενότητας που ακολουθούν απεικονίζουν τρία διαφορετικά παραδείγματα οργάνωσης εθνικών κέντρων για τυφλούς. Η σύντομη ιστορική αναδρομή της Αργυρώς Ράπτου στην εξέλιξη του Κέντρου Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (ΚΕΑΤ) καλύπτει τα εκατό περίπου χρόνια ανάπτυξης της ειδικής αγωγής στην Ελλάδα. Επιπλέον σκιαγραφούνται οι αλλαγές στο ρόλο του ΚΕΑΤ αυτό το διάστημα, καθώς και ο μελλοντικός του σχεδιασμός. Ο Eamonn Fetton παρουσιάζει το Βασιλικό Εθνικό Ινστιτούτο Τυφλών (RNIB) του Ηνωμένου Βασιλείου θέτοντας ένα πολύ σημαντικό ερώτημα: το κατά πόσο η εξέλιξη του κέντρου υπήρξε αποτέλεσμα σχεδιασμού ή «τυχαίας» αντίδρασης στις περιστάσεις. Σημαντικός είναι επίσης ο εκ μέρους του σχολιασμός για τη σχέση ενός φιλανθρωπικού οργανισμού με την κρατική εξουσία. Τέλος, ο Øystein Forsbak αναφέρεται στο Εθνικό Κέντρο Tambartun της Νορβηγίας. Το κέντρο αυτό ξεκίνησε ως ειδικό σχολείο, αλλά με την αναδιοργάνωση της ειδικής αγωγής εξελίχθηκε σε ένα από τα δύο κέντρα υποστήριξης τυφλών στη Νορβηγία, παρέχοντας υπηρεσίες αξιολόγησης, εκπαιδευτικής στήριξης, συμβουλευτικής, εξειδίκευσης κ.λπ.

Η τρίτη ενότητα του τόμου, με τίτλο *Διευρυμένο αναλυτικό πρόγραμμα και εκπαιδευτική πρακτική*, καλύπτει διαφορετικές πλευρές του αναλυτικού προγράμματος για τυφλούς και μερικώς βλέποντες μαθητές, με έμφαση στις σύγχρονες εξελίξεις. Η João Roe παρουσιάζει θέματα διδασκαλίας της γραφής Braille σε ενταξιακά πλαίσια. Ο κατάλληλος σχεδιασμός, η διασφάλιση του αναγκαίου χρόνου για την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων, η συνεργασία ειδικών και γενικών παιδαγωγών και το απαραίτητο εκπαιδευτικό υλικό είναι κάποιες από τις προϋποθέσεις που αναφέρονται στο κείμενό της. Η Emmy Csocsán εστιάζει την προσοχή της σε ένα πολύ σημαντικό θέμα για την εκπαίδευση τυφλών μαθητών: τη διδασκαλία των μαθηματικών. Προτείνει εναλλακτικές, μαθητοκεντρικές μεθόδους και το σχεδιασμό ενός ευέλικτου προγράμματος διδασκαλίας με εναλλακτικές θεματικές ενότητες, το οποίο μπορεί να καλύψει τις ανάγκες τόσο των τυφλών όσο και των βλεπόντων μαθητών. Οι Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη, Παναγιώτα Καραγιάννη, Ευδοξία Ντεροπούλου-Ντέρου, Γεωργία Παπασταυρινίδου και Ηλέκτρα Σπανδάγου επιχειρούν έναν κριτικό σχολιασμό του ρόλου του αναλυτικού προγράμματος στην ενταξιακή εκπαίδευση των τυφλών μαθητών. Το κείμενό τους εξετάζει τις απόψεις των εκπαιδευτικών για την αναπηρία, την ένταξη και το αναλυτικό πρόγραμμα, αλλά και το ίδιο το αναλυτικό πρόγραμμα.

Ο Γεώργιος Θ. Κουρουπέτρογλου προβαίνει σε μια επισκόπηση των εξελίξεων στη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στην εκπαίδευση τυφλών μαθητών, εξετάζοντας κυρίως τις εξελίξεις στην Ελλάδα και τα ειδικά προβλήματα μεταφοράς και κωδικοποίησης στην ελληνική γλώσσα. Ο Mario Batusic περιγράφει τη χρήση βοηθητικής τεχνολογίας για την παραγωγή επιστημονικών εγγράφων και, πιο συγκεκριμένα, τον εξοπλισμό και το λογισμικό για ανάγνωση οθόνης, τη γραφή Braille σε χαρτί ή σε κείμενα ηλεκτρονικής μορφής, τις επιστημονικές μεθόδους αποθήκευσης και τα εκτυπωτικά μεταφραστικά συστήματα.

Η Σοφία Παπασωτηρίου, έπειτα από μια ανασκόπηση των προσπαθειών επίτευξης της προσπελασιμότητας των κτιρίων από τα άτομα με αναπηρίες, αναφέρεται στις αρχιτεκτονικές αρχές

που διέπουν το σχεδιασμό κτιρίων και αστικών περιοχών για όλους. Χρησιμοποιεί το παράδειγμα της πόλης της Πράγας, προκειμένου να καταδείξει τον τρόπο προσανατολισμού των τυφλών στο αστικό περιβάλλον. Η Diane L. Fazzi συζητά τη σημασία της κινητικότητας και του προσανατολισμού στα πλαίσια της ενταξιακής εκπαίδευσης, υπογραμμίζοντας τη σημασία του δημιουργικού προγραμματισμού και του σχεδιασμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς και της συνεργασίας ειδικών και οικογένειας. Τέλος, ο Νεκτάριος Παΐσιος καταθέτει τις προσωπικές του εμπειρίες, ως τυφλός φοιτητής και δάσκαλος, αναλύοντας τους τρόπους με τους οποίους η αναπηρία κατασκευάζεται κοινωνικά και λειτουργεί περιοριστικά στη δράση των ανάπηρων ατόμων, στην εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξή τους, και στην αλληλεπίδραση αναπήρων και μη.

Εν κατακλείδι, τα κείμενα του ανά χείρας τόμου καταθέτουν τις σύγχρονες τάσεις στην εκπαίδευση τυφλών και μερικώς βλεπόντων μαθητών. Όλοι οι συγγραφείς επισημαίνουν τη σημασία της περαιτέρω γνώσης για την έρευνα, την καταγραφή και την αξιολόγηση των τεκταινόμενων στην εκπαίδευση σήμερα. Σε ό,τι αφορά τη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης στους τυφλούς και τους μερικώς βλέποντες μαθητές, καίρια είναι επίσης η μεταβίβαση της υπάρχουσας γνώσης στους εκπαιδευτικούς ώστε να διαμορφώσουν το αίσθημα ότι είναι ικανοί να συμβάλουν στην ενταξιακή διαδικασία.

Μια προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτή θεωρούμε ότι αποτελεί και το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας. Ελπίζουμε ότι θα αποτελέσει χρηστικό βοήθημα για τους εκπαιδευτικούς της γενικής και ειδικής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές της ειδικής αγωγής.

ΑΘΗΝΑ ΖΩΝΙΟΥ-ΣΙΔΕΡΗ & ΗΛΕΚΤΡΑ ΣΠΑΝΔΑΓΟΥ

Αθήνα, Απρίλιος 2004